

Kanonisoimattomia lukuja keskiajan pohjois-eurooppalaisessa kirjallisuudessa

Lars Boje Mortensen, Tuomas M. S. Lehtonen & Alexandra Bergholm (toim.): *The Performance of Christian and Pagan Storyworlds. Non-Canonical Chapters of the History of Nordic Medieval Literature. Medieval Identities. Socio-Cultural Spaces 3. Brepols 2013. 448 s. ISBN 978-2-503-54236-2.*

Lars Boje Mortensenin ja Tuomas M. S. Lehtosen toimittama teos on monipuolinen katsaus keskiajan pohjoisen Euroopan vähemmän tunnettuihin, kanonisoimattomiin kirjallisiin lähteisiin. Kirjan näkökulma on monitieteinen; mukana on historioitsijoita, folkloristeja ja kielitieteilijöitä. Kokoelma koostuu kolmestatoista artikkelista, jotka on jaettu temaattisesti neljään eri osioon.

Ensimmäisessä latinankielisten laulujen, kirjojen ja kirkonmenojen vaikutusta pohjoisessa Euroopassa luotaavassa osiossa Åslaug Ommundsen tarkastelee liturgian lati-

nankielisten tekstien vastaanottoa. Vaikka latinaa osasivat kristikunnan pohjoisemmissä osissa vain harvat, Ommundsen osoittaa, että nekin rituaalit, joissa vieraan kielen sanoja ei ymmärretty, olivat merkityksellisiä sinänsä. Vieras kieli ja sen äänteet mystifioivat pelastushistoriallisen sanoman, ja muodollinen liturgia oli ”kokemuksellinen pikemmin kuin älyllinen” (s. 48). Tietyt latinankieliset avainsanat autoivat tunnistamaan messun eriosia. Tuomas Heikkilä käsittelee artikkelissaan läntisen Suomen alueen kirjallistumisprosessia erityisesti Kansalliskirjaston fragmenttikokoelman valossa ja esittelee näiden fragmenttien ajoituksen ja paikallistamiseen liittyviä tutkimustuloksia. Osion lopussa Tuomas M. S. Lehtonen tarkastelee *Ramus virens oliuarum* -hymniä ja Maskun kirkkoherra Hemminki Maskulaisen siitä vuonna 1616 tekemää kansankielistä käännöstä. Lehtonen tuo esille, miten käännös yhdisti kotoperäistä kalevalaista runomittaa ulkomaisten vaikutteiden kautta omaksuttuihin runomittoihin, muokkasi katolilaista perinnettä ja käänsi abstraktin ja merkityksiä vihjaavan latinan kielen konkretiaa korostavaksi kansankieleksi.

Jonas Wellendorfin artikkeli aloittaa osion, jossa tarkastellaan kristillisen ja pakanallisen diskursin vuorovaikutusta pohjoisessa Euroopassa. Wellendorfin käyttämä lähdeaineisto, Proosa-Eddana tunnettu teksti, kirjoitettiin

1200-luvun alussa, noin 200 vuotta islantilaisten kristinuskoon kääntymisen jälkeen. Wellendorf tarkastelee Proosa-Eddan prologiosiota niin kutsutussa W-versiossa, jonka käsikirjoitus on ajoitettu vuoden 1350 vaiheille. Wellendorfin mukaan teksti osoittaa kirjoittajan tunteeneen hyvin latinankielistä kirjallisuutta ja osanneen soveltaa oppineisuuttaan omissa tekstissään. Henrik Janson kritisoi artikkelissaan monien muiden tutkijoiden tapaa käyttää Proosa-Edda lähteenä pakanallisen aikakauden tapojen ja uskomusten tarkastelussa. Hän tarkastelee tapaustutkimuksessaan Þórr-jumalan kalastusretki -teemaa, jossa pakanajumala kohtaa maailmankäärmeen (*Midgårðsormr*). Hän esittää, että kyseinen myytti ei olisi aito ja alkuperäinen skandinaavinen myytti, vaan että sen juuret olisivat kristillisessä perinteessä ja Vanhan Testamentin kertomuksessa merihirviö Leviatanista. Jansonin analyysi on mielenkiintoinen, mutta korostaa pohjoisen periferisen kulttuurin elementtien puhdasta kristillisyyttä ehkä vähän liikaa. Hänen käsittelyään olisi myös voinut hedelmöittää Fernand Braudelin ajatus ajan kerroksisuudesta – kussakin historian hetkessä läsnä olevista lyhyistä, keskipitkistä ja pitkistä kulttuurisista kerroksista.

Lauri Harvilahti tarkastelee artikkelissaan kristillisten ja paikallisten tapojen ja rituaalien vuorovaikutusta Pohjois-Euroopan itäisem-

mässä osassa kristillistymisen ensi vuosisatoina. Kuten Harvilahti kirjoittaa: ”Kansanuskomukset on usein sovitettu uusiin olosuhteisiin ’kääntämällä’ uudet uskonnolliset käsitteet paikalliseen uskonnolliseen rekisteriin” (s. 204). Pyhä Olavi esimerkiksi sai vaikutteita Ukko-jumalan roolista. Ukolle uhrattiin eläimiä, ja eläinuhreja pyhitettiin kristityssä kulttuurissa samaan tapaan myös pyhimyksille, mukaan lukien Pyhä Olavi, jolle uhrattiin lampaita.

Yhteisön opetusta ja kurinpitoa käsittelevässä osiossa Aidan Conti tarkastelee kansankielistä ”sauvakirkkosaarnana” (*Kirkjodagsmal*, 1100-luvulta) tunnettua latinankieliseen perinteeseen perustuvaa kirkonvihkimissaarna. Sauvakirkkosaarna pidettiin vuosittain kirkon vihkimispäivää juhlistavassa messussa. Maallikkoyleisölle suunnattu saarna sisälsi runsaasti konkreettiseen toimintaan ohjaavaa moraalista opetusta, jossa kuulijoita kehoitettiin esimerkiksi hoitamaan kirkkoa rukoilemalla usein ja osallistumalla jumalanpalveluksiin. Slavica Rankovićin artikkelissa tarkastellaan 1200–1300-luvuilla kirjoitettuja islantilaissaagoja. Nykytutkimuksessa näiden saagojen normatiivinen korpus on muodostunut akateemisesti hyväksytyyn *Íslenzk Fornrit* -editiosarjan mukaisesti. Ranković kuitenkin esittää, että islantilaissaagojen olemus kirjallisuutena ja toisaalta suullisesti esitettyinä tarinoina itsessään vastustaa kaikenlaista kanonisoitua. Rankovićin analyysi on ajoittain hieman etnosentrinen, ja hänen artikkelissaan on myös yksi pieni sisällöllinen virhe sivulla 266: hänen mainitsemansa nainen Auðr ei ole *Eyrbyggja sagassa* Arnkell-nimisen päällikön vaimo, vaan Auðrin aviomies on Arnkellin sisarenpoika Þórarinn Musta. Puutteistaan huolimatta artikkeli ansaitsee – kriittikillä höystettynä – tulla huomioiduksi saagojen kanonisoitua korpusta koskevissa keskusteluissa.

Irma-Riitta Järvisen artikkelin teemana on Pyhän Annan merkitys suomalaisessa ja karjalaisessa kansanperinteessä reformaation jälkeen. Pyhästä Annasta on jäänyt jälkiä muun muassa rukouksiin, vuodenkiertoon liittyviä tapoja koskeviin sanontoihin sekä loitsuihin. Esimerkiksi joulukuussa vietetävällä Pyhän Annan päivällä oli tärkeä rooli vuotoisten töiden jäsentämisessä, sillä naiset aloittivat jouluvalmistelunsa tuona ajankohdalla. Yhteisön opetusta käsittelevän osion päättää Linda Kaljundin artikkeli, joka tarkastelee 1200-luvulla kirjoitettua Henrikin Liivimaan kronikkaa. Kaljundi tuo esille, miten 1200-luvun historia tehtiin siinä muistettavaksi linkittämällä se esimerkiksi raamatullisiin tapahtumiin.

Kokoelman viimeisessä osiossa keskitytään runouteen. Pertti Anttonen on tutkinut 1200-luvun lopulla Englannissa kirjoitettua balladia Juudas Iskariotista sekä 1200-luvun lopulta peräisin olevaa Piispa Henrikin surmavirttä. Kummassakin tekstissä teemana on petos – toisessa Jeesuksen kavaltaminen ja jälkimmäisessä pyhän miehen surmaaminen. Hän tarkastelee näissä teksteissä tavattavia samankaltaisuuksia sekä kanonisoidun kristillisen tradition ulkopuolelta tulleita elementtejä. Anttonen osoittaa, että kumpikin laulu edustaa tavallista piirrettä kristillisten kertomusmotiivien populaarisissa käsittelyssä. Sille oli ominaista varsinaisten teologien kysymysten välttäminen ja keskittyminen sosiaalisen ympäristön arkisiin konflikteihin – kuten vaikkapa petolliseen sisareen tai vaimoon, joita lauluissa syyllistetään Juudaksen ja Lallin tekojen aikaansaaneina tahoina. Else Mundal etsii artikkelissaan ”kadonneita” keskiaikaisia runogeneriä. Hän tarkastelee mahdollisuutta, että myös läntisessä Skandinaviassa olisi ollut elävä naisten harjoittama itkurunouden perinne, vaikka tästä ei juuri ole

jäänyt kirjallisia jälkiä. Mundalin mielestä itkuja ei ollut tarkoitettu muistiin merkittäviksi, minkä vuoksi runoutta ei ole säilynyt kirjallisessa muodossa jälkipolville. Kokoelman päättää Senni Timosen artikkeli, jossa Timonen analysoi kristilliseen perinteeseen pohjautuvia Neitsyt Maria -aiheisia Inkerin ja Karjalan naisten lauluja.

Kokonaisuudessaan Lars Boje Mortensenin ja Tuomas M. S. Lehtosen toimittama kokoelma on rikas ja oivaltava puheenvuoro tutkimukseen, joka koskee pohjoisen Euroopan kirjallistumista ja latinankielisen ja kansankielisen sekä kristillisen ja pakanallisen kulttuurin vuorovaikutusta. Kokoelman artikkelit ovat asiantuntevia, ja erityisesti suomalainen folkloristiikan tuntemus rikastuttaa kansainvälisen kirjan antia suuresti.

KIRSI KANERVA
TURUN YLIOPISTO